

Viatge literari amb tres savis d'antic

Viatjar és descobrir mons nous mentre et redescobreixes a tu mateix. Hi ha viatges que no s'emprenen amb maletes, sinó amb paraules, com en el que t'embarques seguint les petjades de tres savis que des de vora el Nahr Ibra van projectar la seua obra fins als confins del món conegut. Des de la florent Qurtuba dels omeies fins a la gèlida Cracòvia, des dels versos xiuxiuejats en cafès d'Alexandria fins als diccionaris bressolats per la remembrança de Sefarad, aquest viatge és una celebració del coneixement a partir de la paraula.

L'esplendor d'Al-Àndalus i l'empremta de Turtuixa

Al segle X, sota el califat d'Abd-ar-Rahman III, Qurtuba (Còrdova) brillava com un far de cultura, ciència i una certa tolerància religiosa. Enmig de la riquesa intel·lectual, jueus, cristians i musulmans compartien ciutats, llengües i idees. Però després d'aquell apogeu, els regnes de taifes van fragmentar el poder. En aquest nou mapa, Turtuixa (Tortosa) esdevingué un enclavament vital del saber i la diplomàcia. La ciutat, travessada per l'Ibra i protegida per la seua Suda —el cas-

tell impulsat per la dinastia omeia—, va esdevenir un nus de connexió entre orient i occident.

Menahem ben Saruq, la veu jueva de Qurtuba

En aquest context esclata la figura de Menahem ben Saruq, jueu sefardita i gramàtic extraordinari nascut a Turtuisha. Escrivia en hebreu, pensava en àrab i dialogava amb les dos tradicions. Al servei de Hasday ibn Shaprut, visqué a Qurtuba on va redactar el seu monumental diccionari de la llengua hebrea bíblica, el Mahberet, clau per a la recuperació del coneixement filològic jueu. Aquella ciutat va ser el seu escenari vital i intel·lectual, malgrat que les disputes teològiques el van fer caure en desgràcia.

El meu amic historiador Jordi Mulet hi acaba de fer una visita. Fascinat per la medina, el call jueu, les fonts, els arcs i els silencis de les restes àrabs, em deia que "l'ombra de Menahem encara respira a Qurtuba". Jo hi crec. A cada pedra, una paraula. A cada passadís, una civilització plena.

Gerard Vergés i l'estima per Abú Bakr al-Turtushi

Altres veus ressonen des del passat.

El mestre poètic Gerard Vergés, amant dels mots i dels exilis, va dedicar versos al seu admirat Abú Bakr al-Turtushi, filòsof i jurista de Tortosa que acabaria enterrat a Alexandria. Vergés l'estimava perquè era lliure, errant i lúcid. Ens fa saber a "Cofre àrab":

De tot el meu Al-Andalus queden tan sols un cofre i un grapat de monedes de plata prima, més aviat bastarda.

I el record d'Abu Bakr, que era muf-ti i filòsof i que ensenyà a Damasc i morí a Alexandria.

Al cementiri d'Uala, davant la Porta Verda, reposen els seus ossos.

Va deixar escrit un llibre: La llanterna dels Prínceps.

Abu Bakr, dit també Al-Turtusí, va amar moltíssim

aquest mateix paisatge que jo estimo: el riu ample i feliç, les fondes valls on creix el magraner, i l'aigua rotatòria de les sínies.

Gerard viatjà a Alexandria seguint la petja d'Al-Turtushi. Entrava als bars on els escriptors locals encara escrivien a mà, al costat d'un te fumejant o una copa d'arak. Així ho feia arreu del món, cercant el misteri compartit entre paraula i

lloc.

Ibrahim ibn Jacob, el gran aventurer de Tortosa

Tanmateix, una altra figura fascinant és la d'Ibrahim ibn Jacob, jueu tortosí i aventurer, al servei dels omeies de Qurtuba. Va viatjar per tota Europa —d'Irlanda a Bohèmia— i és considerat el primer historiador de Praga i de Cracòvia. Aquest estiu, en un viatge familiar a Cracòvia, mentre passejàvem pel barri jueu de Kazimierz, vaig pensar en ell. Les seues paraules, escrites en àrab i hebreu, semblaven brollar de les pedres del gueto, de les sinagogues, dels mercats antics. Els amics Oriol Gracià i Jordi Arrufat varen ser les seues petjades fa uns anys, a la recerca del coneixement antic.

Un homenatge en forma de novel·la

Ara mateix, als cursos de narrativa de l'Ateneu Barcelonès, estic redactant una novel·la sobre Menahem ben Saruq. Vull fer parlar aquell diccionari. Vull convertir-lo en veu, en vida. Aquest viatge amb els savis d'antic no ha estat només un exercici d'erudició, sinó una crida a recu-

Emigdi Subirats
professor i escriptor

perar la memòria dels nostres mestres. Els de Tortosa, els de Còrdova, els de Cracòvia.

Reivindiquem aquests tres mestres de la saviesa:

— Menahem ben Saruq, arquitecte de l'hebreu, testimoni de la convivència.

— Abú Bakr al-Turtushi, jurista errant, soterrat a Alexandria però viu en els versos de Vergés.

— Ibrahim ibn Jacob, aventurer infatigable, pont entre cultures i terres.

Que el silenci final esdevingui paraula. Abú Bakr ens obria el camí:

Sense parar recorro el cel amb els meus ulls, per si de cas contemplo l'estrella que tu mires.